

Вплив концепцій Томаса Джефферсона на розвиток української ліберальної журналістики

Розглядається взаємозв'язок зародження та розвитку української ліберальної журналістики з поширенням концепцій ліберального суспільства Томаса Джефферсона. Аналізуються чинники адаптації українського медійного простору до загальносвітових тенденцій демократизації суспільного життя загалом і мас-медіа зокрема. Доведено, що українська ліберальна журналістика є складовою частиною демократичного світового інформаційного простору.

Ключові слова: аудиторія, лібералізм, мас-медіа, свобода, урядування.

Вступ. Предметний принцип формування наукового знання, який покладений в основу традиційних наукових дисциплін (політології, правознавства, соціології, культурології і ін.), не дає цілісного бачення соціальних процесів і явищ, їх динаміки в соціально-культурному середовищі. Саме тому виникла потреба у формуванні нового наукового напрямку – «Соціальні комунікації», який формується на інших, відмінних від предметного, принципах. Цей науковий напрям спирається на дослідження соціальних процесів, пов'язаних з обміном інформацією між суб'єктами соціального взаємовпливу.

Дослідження впливу концепцій Томаса Джефферсона на українську ліберальну інформаційну культуру загалом та журналістику зокрема у контексті наукового напрямку «Соціальні комунікації» дасть змогу підійти до процесу аналізу розвитку, становлення, розповсюдження української ліберальної журналістики з точки зору евристичної цінності. Аналізований об'єкт досліджується нами з урахуванням основних інформаційних параметрів, що дозволяє відтворити не тільки його статистичну, але й динамічну модель. Така повнота забезпечується за рахунок високої інформаційної ємності ключових сформованих моделей пізнання, що нині існують.

Мета статті – проаналізувати ключові аспекти залежності розвитку ліберальної української журналістики від концепцій Томаса Джефферсона. Завдання статті: узагальнити теоретико-методологічні засади цінності концепції Т. Джефферсона в соціальних комунікаціях; проаналізувати феномен ліберального суспільства та ліберальної журналістики; дослідити структуру та різновиди української ліберальної журналістики, які пов'язані з концепціями Т. Джефферсона.

Методи дослідження. Предмет пізнання виокремлений за так званою «процесною» озна-

кою. Науковий підхід пізнання використовує інформаційно-комунікативний принцип. Інформаційний процес як об'єкт пізнання й інформаційний підхід як науковий метод пізнання мають загальнонауковий статус, і тому науковий напрям, який розглядається, спирається на феномен комунікації, що має метанукове значення. Така його специфіка дає змогу розглядати будь-яке соціальне явище, що цікавить нас, у масштабах як глобальної цілісності, так і одиначної неповторної унікальності.

Результати й обговорення. Українська ліберальна журналістика кінця ХІХ – початку ХХ ст. була покликана до життя в умовах, коли спостерігалися перші прояви національного відродження, а українська етнолінгвістична територія перебувала у рамках двох багатонаціональних імперій – Російської та Австрійської. Тому передумовою виникнення цього виду культурної соціалізації стала соціальна потреба суспільства як в основному на той час інструменті суспільної комунікації, так і дієвому чинникові культурних та громадських перетворень. А отже, функціональна цінність української ліберальної журналістики як реального історичного явища полягає передовсім в її соціальному значенні: вона без обмежень (окрім створених цензурою) в просторі і часі задовольняла інформаційні потреби тогочасного суспільства.

Утім говорити про ліберальну українську журналістику без аналізу впливу на неї концепції Томаса Джефферсона доволі складно, адже коректна розвідка спадковості у вивченні великої проблеми завжди приносить зрілий, великий за обсягом результат, який дасть змогу не лише зосередитись на наявних масмедійних характеристиках, але й врахувати різноманітні контексти, зважити на історичні порівняння, роль персоналій тощо. Крім того, ключовим чинником структурно-змістового аспекту функціонування ліберальної журналісти-

ки варто вважати власне ефект комунікаційної спадковості (*див.*, зокрема, [1]).

Спадковість призводить до цілком зрозумілої трансформації, а це є еволюцією соціальних комунікацій, позбавленою певних протиріч та драматизму. Цікаво, що саму трансформацію необхідно пов'язувати із спадковістю діяльності мас-медіа. Така спадковість забезпечена тим, що протягом певного часу журналістика, проявляючи докорінні зміни статусу, зовнішніх ознак, тематики, стилістики та лексики, залишалась соціальним феноменом.

Ліберальний світогляд переконливо обґрунтовує отримання мас-медіа прибутку. Ліберальна теорія стверджує, що тільки вільна журналістика діє в рамках системи приватного підприємництва, що притаманно класичному лібералізму; а дасть змогу виконати завдання підвищення рівня освіти громадськості, повноцінного обслуговування політичної системи, захисту приватних цивільних свобод. Тільки преса, вільна від влади чи будь-якої владної структури, може служити справі істини і забезпечувати право особи на приватний інтерес у суспільній сфері. Тому, щоб бути вільною, щоб представляти думки та інформацію без страху, преса повинна бути автономним комерційним підприємством.

Відповідно до класичного лібералізму Джефферсона суспільне просвітництво є основною функцією мас-медіа. Людина може вивчити, крім невеликої частини світу, в якій вона живе, набагато більше, щоб не лише знати і розуміти світ, але й повідомити в цьому світі про своє бачення власного світогляду; а отже, людина значною мірою залежить від мас-медіа.

Більше того, мас-медіа «оздоблюють» людину з її відома та формують її думку. Кожна людина повинна сформулювати власні ідеї; ЗМІ можуть стимулювати цей процес, пропонуючи кожному читачеві середовище для висловлення власних ідеї. У листі до М. Корея у 1823 р. Т. Джефферсон зауважив: «Преса є найкращим інструментом для освіти розуму людини і сферою поліпшення його раціонального, морального і соціального буття» [2, с. 711].

Так само і в українській ліберальній журналістиці кінця XIX – початку XX ст. виклад контенту комунікаційних візрів, доволі часто замаскований під публіцистику або белетристику взагалі, містив взаємодоповнюваність світоглядних, прикладних, пізнавальних цілей в інтерпретації знань, забезпечуючи тим самим естетичні потреби суспільства. Відповідно, інтегративними показниками ефективності участі особистості в соціокультурній творчості були, по-перше, зміни, що відбувалися в її внутрішньому духовному світі і ціннісних орієнтаціях аудиторії; по-друге, ступінь її соціокультурного впливу на різноманітні рівні мікросоціуму.

Лібералізація знань була поширеною в Україні ще у XVIII ст. як засіб просвіти певних прошарків народу. Однак загалом процес лібералізації був поступальним та прогресував у часі, розширюючи від однієї епохи до іншої завдання та функції лібералізації, підвищуючи її інтелектуальний рівень, формуючи нові підходи, форми та методи відображення реалій у масовій свідомості українського народу.

У традиціях Джона Локка Т. Джефферсон вважав, що кращим є такий уряд, який існує винятково задля збереження життя людини, її свободи та нерухомості. Регулювання в сфері свобод є прийнятним, оскільки індивід потребує благословення свободи. При тому, що поняття регулювання і свободи є взаємовиключними, Т. Джефферсон мириться з явищем самоврядування. Адже, на його думку, суспільство вимагає якоїсь аксіоматичної практики контролю уряду [3, с. 7].

Українська ліберальна інформаційна культура протягом всієї історії свого існування залишалася вірною своєму доволі широкому функціональному призначенню, передусім розповсюдженню та пропаганді досягнень політичних та соціальних знань серед широкого загалу; виконувала вона водночас функцію соціального значення, допомагаючи у вирішенні питань трудової та суспільної діяльності. Вона виступала інструментом соціального управління інформацією, виконуючи цілу низку специфічних функцій.

Українська ліберальна інформаційна культура не просто несла певний зміст, але й відображала ті сторони буття, до яких була прикута увага соціуму. Вона водночас демонструвала весь спектр думок щодо тогочасних актуальних соціальних проблем, містила оцінку, дану різноманітними суб'єктами тим чи тим сторонам дійсності, що хвилювали їх. І, зрештою, соціальна інформація, закладена у візрцях української ліберальної інформаційної культури, стала головною детермінантою соціальних змін.

Маючи вільнолюбний характер, українська ліберальна журналістика допомагала масовому читачеві осмислити свій повсякденний побут, встановити його роль та зв'язок з виробничою діяльністю всього людства, допомогти йому вдосконалити процеси своєї праці, виробити погляд як на культуру власного народу, так і на надбання чужих культур. Прослідковується ідеологічна боротьба, яка повинна була згодом втілитися у практичній діяльності задля досягнення цілісності як умови безпеки інформаційної культури. Цілісність могли порушити такі чинники: ризик запізнілого інформаційно-культурного розвитку, втрата інформаційно-культурної ідентичності, зменшення ролі інформаційних потоків.

Поява нової української інтелігенції, пов'язана із соціально-економічними умовами

у 40-х рр. XIX ст., була зумовлена у цей період ідеєю народності, що змусило цю нову інтелігенцію «виводити» із стану соціально-політичного застою свій власний народ. Саме тому наприкінці XIX – на початку XX ст. українська ліберальна журналістика відображала динаміку соціальних відносин, з одного боку, зазначаючи її впливу, а з другого, активно впливаючи на неї через звичні та традиційні форми.

Українська ліберальна журналістика завжди вважалась феноменом, історичні умови виникнення, становлення, розповсюдження якого окреслили такі основні складові частини цього феномена:

- по-перше, сукупність знань, вмінь та навичок, необхідних для існування у світі інформації;
- по-друге, спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві;
- по-третє, методіку оперування існуючими видами інформації;
- по-четверте, методологію і світогляд інформаційного суспільства.

З огляду на загальнонаукову ситуацію у XIX та XX ст., на тематику соціальних проблем, що найбільше приваблювали тогочасне суспільство, а згодом і вимагали різноаспектного та різножанрового комунікаційного втілення, українська ліберальна журналістика є синкретичною та поліфункціональною водночас. Уже до кінця XIX ст. і особливо на початку XX зміст її носіїв містить елементи агітаційного характеру щодо окремих елементів власної країни. Будучи складним, глибоко-психологічним явищем, українська ліберальна журналістика гідно доповнює історично-культурний процес розвитку держави. Власне, тогочасний спосіб «виробництва інформації» з її відповідним способом втілення та розповсюдження природно вписується у сьогодишню науку – теорію інформації, що синтезує у собі математичні, лінгвістичні, структурні, психологічні, соціологічні та інші методи наукових досліджень.

Крім цього – і це дуже важливий пріоритет сучасної теорії інформації – українська ліберальна журналістика виступає не як роз'єднана форма інтелектуальної, організаційної чи технічної діяльності, а як процес їх взаємовпливу.

Ініційоване Т. Джефферсоном самоврядування в мас-медіа через свободу в економічному житті заохочується, як і в політиці, завдяки можливостям публікації життєво важливої інформації. Але ж і розваги – як вид контенту – є певним чинником наповнення мас-медіа. Переконання, агітація, аргументація політичного, соціального, економічного спрямування – лише частина контенту. Не забуваймо, що ранні газети в Англії та США були вельми далекими від моралі, передусім інформаційної, але навіть вони за ступенем серйозності були не менш бажаними для своїх читачів. Для масової аудиторії збільшення частки матеріалу, відверто

призначеного для розваги, є можливістю втечі від серйозного зображення серйозних сторін життя.

Саме так і працює традиційна ліберальна теорія преси Т. Джефферсона. Ґрунтуючись на теоретичних припущеннях та прикладних модифікаціях, без пошкодження її основних цінностей, ліберальна журналістика і досі залишається потужним фактором формування політики в суспільній комунікації. Власне, вона є увиразненням свободи висловів як природного права, як фактора величезного значення підтримки індивідуальної автономії і свободи преси. Це обов'язкова передумова ліберального суспільства вільної людини, вільного і відкритого ринку ідей і думок.

Власне, очевидною стає й інша сучасна проблема інформаційної культури, яку намагались вирішити ще за часів Т. Джефферсона, – проблема соціального наслідування в умовах інформаційного суспільства. Адже його існування можливе лише за умови наявності спадковості поколінь, яка здійснюється засобом збереження та передачі соціокультурних традицій, – тієї самої спадковості, про яку ми писали на початку статті. Значення поняття традиції зумовлено тим, що воно безпосередньо пов'язане з процесами наслідування соціально значущої інформації. Кожна нова соціальна система налагоджує виробництво своєї специфічної соціальної інформації, що задовольняє потреби тільки певного суспільного організму. Яскраве підтвердження цього – виникнення та становлення української ліберальної журналістики XIX – початку XX ст. Кажучи мовою сучасної науки, в той самий час в інформаційну систему органічно входять блоки інформації, напрацьовані у рамках попередніх суспільств та закріплені соціальною пам'яттю.

Представники ліберальної української інтелігенції використовували у створених ними комунікаційних взірцях існуючий досвід попередників, а це залишається актуальним і сьогодні. Втілення української ліберальної інформаційної культури, зокрема журналістики вимагало й відповідної програми, яка б допомагала розвитку самоосвіти, самосвідомості українського народу; отже, без знання рідної мови, поширення національної освіти неможливе втілення ліберальної інформаційної культури. Саме періоди української державності, діяльність її політичних лідерів та провідних політичних угруповань, свідомо мислячої інтелігенції забезпечували, щойно створювалися сприятливі суспільно-політичні умови, необхідні можливості для вирішення цих проблем у контексті тогочасного культурного простору та причинно-наслідкового ланцюга: потреби – діяльність. Інформаційно-культурний простір та людина – це два універсальні явища, які взаємодетерміновані та взаємопов'язані.

У 1828 р. оформилась Демократична партія США, що об'єднувала в початковий період частину плантаторів-рабовласників, фермерів і частину буржуазії. Її кандидат Ендрю Джексон переміг на президентських виборах 1828 р.; уряду Джексона довелося лавірувати між рабовласниками, буржуазією, фермерами і зароджуваним пролетаріатом [4]. У результаті кілька прогресивних законів, внаслідок яких індіанські племена втратили свої землі і були відселені за Міссісіпі, у корінних жителів Американського континенту було відібрано 20 млн акрів землі.

Епоха лібералізму і демократії в США, започаткована Т. Джефферсоном, була заморожена на довгі роки.

І дійсно, під час аналізу діяльності людини крізь призму її національно-етнічної та соціальної належності відбувається звуження географічних рамок поняття інформаційно-культурного простору. Воно обмежується національно-етнічними типами і видами соціальних належностей людей. У цьому випадку поняття «інформаційно-культурний простір» обмежується поняттям «інформаційно-культурне середовище». Власне, в умовах мікро- та макроінформаційних середовищ виникала, формувалась та зазнавала різноманітних трансформацій українська ліберальна інформаційна культура.

Висновки. Для Т. Джефферсона ядром демократії була ідея свободи. Показово, що використання терміна «демократія» у контексті Джефферсонового розуміння свобод має сприйматись винятково у рідній республіканізму та класичного лібералізму. На практиці це має вигляд зовсім інший, адже в будь-якому секторі теорії або практики є багато спільного з масовою інформаційною культурою та демократією ХХ ст., тобто з неолібералізмом. Вся теорія суспільства ґрунтується на ліберальних традиціях раціоналізму та індивідуалізму. Масова демократія, з другого боку, походить від інтелектуальної революції.

Так само й українську ліберальну журналістику, власне її появу наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., покликали до життя практичні та соціальні потреби суспільства. Зрештою, про неї можна говорити як про поліфункціональну – таку, що містила вільну інтерпретацію фактів, вчила, давала поради практичного змісту та характеру, виконуючи при цьому й своєрідну метафункцію – демонструвала рівень свобод в Україні, її відповідність естетичним потребам, смакам, уподобанням, культурним настановам своєї доби.

Яскраво виявляється результат похідного від матеріального, де ідеальне набуває форми повної самостійності, стаючи активним початком суспільної діяльності. Дослідження історії виникнення, розповсюдження української ліберальної інформаційної культури доводять, що особливу роль духовне спілкування відіграє у плані функціональному, акумулюючи у собі інформаційний результат інших сфер – соціальної практики, пізнання, просвіти – та виступаючи щодо них як своєрідний зворотний зв'язок, розширюючи, формуючи тим самим функції самої інформаційної культури: суспільно-перетворювальну, етноформувальну, пізнавальну, світоглядну, орієнтувальну-регулятивну, аксіологічну (або ціннісну), семіотичну (або символічну), комунікативну, інтегративну.

1. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академ. проект, 2000.

2. Koch Adrienne. The Life and Writings of Thomas Jefferson / Adrienne Koch, William Peden. – New York : The Modern Library, 1944. – 313 p.

3. Saul I. Padover. Thomas Jefferson / Padover I. Saul. – New York : Appleton-Century Co., 1939.

4. United States presidential election, 1828 [Електронний ресурс]. – URL: http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_presidential_election_1828.

Подано до редакції 10. 09. 2014 р.

Mitchuk Olga. Impact of conceptions of Thomas Jefferson on the development of Ukrainian liberal journalism.

The connection of Ukrainian origin and the spread of liberal journalism concepts Liberal Society Thomas Jefferson. The factors of adaptation of Ukrainian media space to the global trend of democratization of social life in general and the media in particular. It is proved that Ukrainian liberal journalism is part of the democratic global information space.

Keywords: audience, government, liberalism, media, freedom.

Мітчук О. А. Влияние концепций Томаса Джефферсона на развитие украинской либеральной журналистики.

Рассматривается связь зарождения и развития украинской либеральной журналистики с распространением концепций либерального общества Томаса Джефферсона. Анализируются факторы адаптации украинского медийного пространства к общемировым тенденциям демократизации общественной жизни в целом и СМИ в частности. Доказано, что украинская либеральная журналистика является составляющей демократического мирового информационного пространства.

Ключевые слова: аудитория, либерализм, масс-медиа, свобода, управление.